

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 900 sahifa.

2025-yil, 20-oktyabr

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O'RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoirazimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO'RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKTSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o'g'li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o'g'li	
TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o'g'li	
O'ZBEKISTON SANOATINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIY IJTIMOY TENGLIK VA KAMBAG'ALLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	
TRANSPORT TARMOG'I VA MILLIY IQTISODIYOTNING ASOSIY TARMOQLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI MODELLASHTIRISH (SURXANDARYO VILOYATI MISOLIDA)	121
Turayev Baxtiyor Ergashevich, Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li	
РОЛЬ ЭНЕРГЕТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Нигматуллаева Гулчехра Нуруллаевна	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA UNDA SIFAT MENEJMENTINING ROLI.....	139
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILARGA SOLIQ SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	145
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM INDUSTRIYASIDA INNOVATSION BIZNES-MODELLAR.....	151
Shaxinabonu Choriyeva	
AVTOTRANSPORT – EKSPEDITSIYA XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING KONTSEPSIYASI	157
Ergasheva Mukhabbat Abdusamatovna	
“YASHIL” ENERGIYA ISHLAB CHIQUVCHI KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	163
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
DAVLAT IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING ROLI VA UNI KUCHAYTIRISH MEKANIZMLARI.....	166
O. Nurmuradov	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI	171
Meyliqulov Shaxboz Xolmamat o'g'li	
СВЯЗНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	176
Ташматов Гайрат Ровшанович, Содиков Авазбек Мадаминович	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI TURIZM SOHASINI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	183
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI.....	187
Saidrahmatova Zuhraxon Saidazim qizi	
O'ZBEKISTON KONCHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISH VA INNOVATSION XAVFLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI	192
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI.....	196
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	201
Zakirov Abduazim Abdurashidovich	
НОВЫЙ ЭТАП ПРИМЕНЕНИЯ РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	206
Махкамов Ибраим	
O'ZBEKISTONDA SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.....	213
Kushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o'g'li	
GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY IQTISODIYOT NAZARIYASI.....	217
Mo'yidinov Xurshidbek Abdullayevich	
DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI	221
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	

BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA YERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH (XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI MISOLIDA)	227
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО РОЛЬ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ В БИЗНЕСЕ.....	233
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURLARNI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA ULARNING MILLIY SOLIQ TIZIMIDA QO'LLASH MASALALARI	240
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI UCHUN QO'LLANILAYOTGAN SOLIQQA TORTISH MEXANIZMLARI	246
Akbarov Akramjon Ibragimzhonovich	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA "YASHIL" MARKETINGNI JORIY ETISHNING DOLZARB JIHATLARI	250
Bazarova Fayyoz Tuxtamurodovna	
INSON KAPITALI VA IQTISODIYOTNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI.....	255
Muzaffar Raximov	
UY-JOY KOMMUNAL XO'JALIGINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	259
Odamboyev Oybek Ravshanbek o'g'li	
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS' APPROACHES TO ATTRACTING INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL	268
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	273
Vohobov Hikmatillo Ma'mirjon o'g'li	
ФОРСАЙТ И ЭКОНОМИЧНЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТОРГОВЛИ САМАРКАНДА	280
Тохинова Гуллола Миркамолевна	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI BOSHQARISHDA KASB-HUNAR TA'LIMI BITIRUVCHILARINING O'RNI	287
Toshpulatov Sherzod Xaydarkulovich	
DIGITAL TECHNOLOGIES IN ECOTOURISM: INNOVATIVE STRATEGIES FOR ADVANCING GREEN TOURISM	292
Barno Erkayeva	
AGROTURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	296
Baymuradova Iroda Shermamatovna, Mardonova Zarifa Numonjonovna	
DAVLAT BUDJET NAZORATI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	301
B.Sh.Mirzayev	
YOSHLAR BANDLIGIDA KO'NIKMALAR NOMUTANOSIBLIGI MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	307
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI TAHLIL QILISH VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI BAHOLASH.....	311
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ БАНКОВСКОГО БИЗНЕСА.....	317
Рахимходжаева Нодира Саидрахаловна	
QISHLOQ XO'JALIGI TA'MINOT ZANJIRI JARAYONLARINING HOZIRGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	323
Ermonov Farrux	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI SHAKILLANTIRISH JARAYONIDA MOLIVAVIY NAZORATNI INNOVATSION TA'LIM YO'NALISHLARINI YO'LGA QO'YISH ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	329
Turg'unov Bahtiyor Nuriddinovich	

MARKAZIY OSIYODA SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA HAMKORLIKNING DOLZARB MASALALARI	334
Amanbaev Amanali Orazbaevich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI TURDAGI LOGISTIKA XIZMATLARINING USLUBIY ASOSLARI.....	338
Z. Teshayev	
O'ZBEKISTON AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARI SOHASINING AMALDAGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	343
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
KORPORATIV BOSHQARUVDA LEADERSHIP 4.0 TAMOYILLARINI JORIY ETISH SAMARADORLIKNI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	349
Ismailov Allayor Rashidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH MASALALARI	355
Yusupov Farxod Adamboyevich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNI USTUVOR YO'NALISHLARI	359
Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	
MINTAQADA SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING SOLISHTIRMA EKONOMETRIK MODELLARI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	363
Saatmurotov Shohrux Zafar o'g'li	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLI IMKONIYATLAR	369
Abdurazaqov Jasur Abdunasimovich	
RAQAMLI PLATFORMALAR YORDAMIDA NORASMIY VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHNING QO'SHIMCHA IMKONIYATLARI TO'G'RSIDA.....	374
Nasrullayev Hikmatullo Habibulloyevich	
O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB-QUVVATLASH MAQSADIDA "XIZMATLAR IPOTEKASI" MOLIYAVIY INSTRUMENTLARINI AMALIYOTGA JORIY QILISH MASALALARI	379
Uskenbayeva Dilnoza Boxodir qizi	
ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАПЕЛЬНОГО ОРОШЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЛЫВАНИИ ЛУКА В ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ.....	384
Суюнов Шохзодбек Мурод угли	
XORIJIY DAVLATLAR SANOAT IQTISODIYOTIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAJRIBASI (YAPONIYA, KOREYA VA GERMANIYA MISOLIDA)	389
Mansurova Sayyora Baxtiyor Kizi	
KORXONALARDA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI HISOBGA OLIISHDA XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH	395
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
PECULIARITIES OF THE IRRIGATION WATER DELIVERY PAYMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	399
Muminov Sherzod Kholmirzaevich	
DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTS FOR EXPORT	404
Azimov R.B.	
AHOLI JON BOSHIGA UMUMIY DAROMADLAR HAJMINI TREND MODELLAR ASOSIDA PROGNOZLASH	409
Xolto'rayev Islom Ilhomovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI BANDLIK SHAKLLARI.....	416
Sayipov Begzod Rahimovich	
TIJORAT BANKLARINING YANGI DAVR SHAROITIDA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA INDIKATORLARI	422
Sadikov Iskandar Gayratovich	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING SAMARADORLIGINI IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI	427
Ibrohimov Davronbek Muhammadi o'g'li	

MAHALLIY BUDJET SOLIQLI DAROMADLARI BAZASI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQLAR TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	433
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
TOSHKENT SHAHRIDAGI YIRIK SOLIQ TO'LOVCHILARNING SOLIQ QARZDORLIGI TAHLILI	438
Soipov Boburmirzo Nosirjon o'g'li	
РОЛЬ ЖИЛИЩНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В СИСТЕМЕ КОМПЛЕКСНОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ МЕЗОУРОВНЯ	446
Далиев Ахтам Шарафутдинович	
TO'QIMACHILIK SANOAT KORXONALARIDA INSON RESURLARINI BOSHQARISHDA XORIJ TAJRIBALARINING ZARURLIGI	454
Abdullayev Dostonbek G'ofurjon o'g'li	
TURISTIK KLASSTERLARNING NAZARIY ASOSLARI VA ULARNING HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI	458
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RESURS TA'MINOTI BOSHQARUVINING NAZARIY KONSEPSIYALARI VA MODELLARI	462
Arziqulova Oybar chin Eshquvat qizi	
XIZMATLAR SEKTORIDA RAQAMLI INNOVATSIYALAR VA MIJOZLAR EHTIYOJLARINI QONDIRISH MEKANIZMLARI	467
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА	472
Базаров Бердымурад Улугмуродович, Атавуллаева Саида Джумабекмуродовна	
TURIZM SOHASIDA KADRLAR SALOHİYATINI OSHIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMI	478
Ho'jaqulov Bobur Rustam o'g'li	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA DAVLATNING RO'LI	483
Nabiyeva Muxabbat Djabirxanovna	
"HOW GREEN INVESETMENTS CAN EFFECT ON ECONOMIC GROWTH IN DEVELOPING COUNTRIES"	485
Farangiz Ma'rufjonovna Pirmatova	
TIJORAT BANKLARIDA UZOQ MUDDATLI RESURLAR MANBALARI VA ULARNING HAJMINI OSHIRISHNING ZARURIYATI	493
Abduraxmonov Akmal Nurmat o'g'li	
GLOBAL BOSHQARUV VA BARQAROR RIVOJLANISHDA YASHIL TEXNOLOGIYALARNING ROLI	498
M.Sh. Tolipov	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	504
Буранбаева Шоира Рустамовна	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA PIYOZ YETISHTIRISHDA TOMCHILATIB SUG'ORISHNI QO'LLASH ISTIQBOLLARI	508
Suyunov Shohzodbek Murod o'g'li	
YENGIL SANOAT KORXONALARINING RIVOJLANISHIGA BOSHQARUV MADANIYATIDAN FOYDALANISHNING TA'SIRI	513
Aknazarova Zebiniso Bagdadovna	
ISHLAB CHIQRISHNI DIVERSIFIKATSIYALASH SHAROITIDA KORPORATIV BOSHQARUVNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZM SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI	518
Qurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH VA JOYLASHTIRISHNING IQTISODIY VA TASHKILIY ASOSLARI	524
Salimov Burxon Abubakirovich	
"YASHIL" IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH VA UNDA ENERGIYADAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	530
Berdiyeva Aziza G'anisher qizi	

SIRKULAR IQTISODIYOTDAN KORXONA VA TADBIRKORLAR MANFAATLARI	535
Sodikov Zokir Rustamovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK SOHASIDA ME'YORIY-HUQUQIY BAZANI ISHLAB CHIQISH	541
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich	
MINTAQA OZIY-OVQAT MAHSULOTLARI CHAKANA SAVDOSIDA SHADOW WAREHOUSE MODELIGA ASOSLANGAN YETKAZIB BERISH TIZIMINI JORIY QILISH	548
Ibrayimova Dilnoza Abdishepovna	
XIZMATLAR SAVDOSI SOHASIDA O'ZBEKISTONNING XALQARO HAMKORLIK IMKONIYATLARI	555
Qodirjonov A.M.	
TO'QIMACHILIK SANOATINI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH KONSEPSIYASINI SHAKLLANTIRISH USLUBIYOTI	559
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	
ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ СМАРТ-ТУРИЗМА И ИХ ПРИМЕНИМОСТЬ К КУЛЬТУРНОМУ НАСЛЕДИЮ УЗБЕКИСТАНА	564
Салихбаев Нурсултон Равшанович	
IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMI VA IJTIMOIIY TIBBIY XIZMATLAR O'ZARO BOG'LIQLIGINING NAZARIY ASOSLARI	572
Shanazarov Farrux Shodiyorovich	
ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ РАЗРАБОТКИ МОБИЛЬНОГО ПРИЛОЖЕНИЯ JOB BARAKA ДЛЯ РЫНКА ТРУДА УЗБЕКИСТАНА	577
Еримбетова Улбосын Маратовна	
TASHQI SAVDO VA INVESTITSIYALAR TAHLILI HAMDA ULARNING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI	582
Jalolov Bekzod Sherzod o'g'li	
"O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESLAR UCHUN SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA MOLIYAVIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA RAQAMLI YECHIMLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH"	586
Azamatjon Mardayev Abdusamat o'g'li	
FARMATSEVTIKA MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI	591
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna	
O'ZBEKISTONDA INNOVASION TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA KADRLAR TAYYORLSH MENEJMENTINING AMAL QILISH USULLARI VA TURLARI	596
Ergashev To'liqin Shokirovich	
HUDUDIIY IQTISODIYOTNI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH	602
Ibragimov Baxrom Baxodirovich	
ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARINI JORIY ETISH ORQALI O'ZBEKISTONDA MOLIYA BOZORINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI	606
Xodjayev Aziz Shovkatovich	
MAHALLIY HOKIMIYAT QAROR QABUL QILISH JARAYONLARIDA DINAMIK OMILLAR VA ULARNING INTEGRATSIYASI	611
Axmedov Farxod Raxmonjonovich	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR AUDITINI TASHKIL ETISH VA TAHLIL QILISH METODLARINI TAKOMILLASHTIRISH	617
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ТУРИЗМА ЧЕРЕЗ КРЕАТИВНУЮ ИНДУСТРИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПАКСТАН	623
Хошимова Камилла Навфал қизи	
IMITATION MODELDA AXBOROT NORAVSHANLIGI SABABLI YUZAGA KELADIGAN IQTISODIY SAMARASIZLIK TAHLILI	633
Qodirov Zohidjon Eralievich	

JISMONIY SHAXSLAR TOMONIDAN KREDITLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI	637
Turdiboyeva Kumush Erkinovna	
SOG'LIQNI SAQLASH XIZMATLARI SOHASIDA SIFATNI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI VA IQTISODIY SAMARADORLIK O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	641
Usmanova Nasiba Akbarjonovna, Eshbekova Xayriniso Baxtiyorovna	
SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINING SEGMENTATSIYASIGA ASOSLANIB SOLIQ XAVFLARINI ANIQLASH VA BAHOLASHNING AMALIY YONDOSHUVI	648
Elbaeva M.R.	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI.....	653
Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA ISHLAB CHIQUVISHNI SIFAT MENEJMENTI TAMOYILLARI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI	657
Achiлов Ilmurad	
MINTAQALAR INVESTITSION SALOHİYATINI OSHIRISHNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI	663
Qobilov Anvar Eshpo'lotovich	
KORXONALARNING YASHIL MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	669
Sapayev Axmed Durdibayevich	
SANOAT KORXONALARINING SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA KO'P MEZONLI TAHLIL USULLARINI QO'LLASH.....	674
Muxammadaliyev Mirzohidjon Muxammadali o'g'li	
BOJXONA HUDUDIDA QAYTA ISHLASH BOJXONA REJIMINING AMALDAGI HOLATI TAHLILI	681
Abdullayev Shaxzodbek	
ENSURING SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT THROUGH INTEGRATION OF RECREATION AND ECOTOURISM RESOURCES IN UZBEKISTAN	686
Shaymanova Nigora Yusupovna	
MAKROIQTISODIYOTDA ISTE'MOL VA JAMG'ARISH FUNSIYALARI VA ULARNING O'ZBEKISTONDA O'ZGARISHI TENDENSIYALARI	691
Rustamov Narzillo Istamovich	
CHAKANA SAVDONI BOSHQARISHDA "BIG MIDDLE" NAZARIYASIDAN FOYDALANISH.....	697
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISHNING PROGNOZ VARIANTLARI	701
Ermetov Amirbek Ismailovich	
FISKAL NOMARKAZLASHTIRISH BO'YICHA XITOIY TAJRIBASI	708
Lokayev Bekzod Sherkobilovich	
SANOAT KORXONALARIDA RAQAMLI BOSHQARUV TIZIMLARI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR.....	712
Ismatullayeva Munisxon Bori qizi	
EKOLOGIYA VA ATROF MUHITNI MUHOFAZA QILISH SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	717
Dilshod Pulatov, Dildora Mirzaeva, Gulzora Qahharova	
TIKUV-TRIKOTAJ SANOATIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH OMILLARI VA BOSHQARUV STRATEGIYALARI	725
Mardiyev Bunyod Sirojiddin o'g'li	
BURNOUTNING OLDINI OLIH: XODIMLAR SALOMATLIGI STRATEGIYASI	731
Ergasheva E'zoza Dilshod qizi	
O'ZBEKISTONDA KORXONALARNING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI.....	736
Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA XARAJATLARNI BOSHQARISH VA HISOBGA OLIHNING INNOVATSION USULLARI: MENEJMENT VA BUXGALTERIYANING O'ZARO INTEGRATSIYASI	742
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISH MEXANIZMLARI	748
Uzoqov Suhrobjon Do'smat o'g'li	
OLIY TA'LIMNI MOLIYALASHTIRISH MODELLARI	754
Talapova Nargiza Baxriddinovna	
ВОЗОБНОВЛЕНИЕ ДОБЫЧИ ПРИРОДНОГО ГАЗА ИЗ ТРЁХ СКВАЖИН УЧАСТКА ХОДЖАСАЯТ ГКМ ДЕНГИЗКУЛЬ	758
Набиев Шахзод Темурович, Иргашбаев Шохрух Фаррух угли, Маннафов Улугбек Умар угли	
MADANIY TURIZM INDUSTRIYASINING RIVOJLANISH IMKONIYATLARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	764
Toxirov Dilyor Davlatovich	
MOLIYAVIY AUTSORSING NAZARIYALARI VA UNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI	768
Babadjanov Umiddbek Kamildjanovich	
TURIZM – TARIXIY XOTIRA VA ZAMONAVIY XIZMATLAR UYG'UNLIGI IFODASI	773
Janzakov Bekzot Kulmamat o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI RAQOBATBARDOSHLIGINING MOHIYATI VA BAHOLASH MEZONLARI	777
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING NAZARIY ASOSLARI	784
Ro'ziyeva Shaxlo Salimboyevna	
AXBOROT TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISH VA TEXNIK XIZMAT KO'RSATISHNI QO'LLAB-QUVVATLASH	788
Samiyeva Maftuna Faxriddin qizi	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI DAROMADLILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	791
Sanayev Javoxir Shovkat o'g'li	
FISCAL, MONETARY, AND CUSTOMS-TARIFF POLICIES IN ENSURING NATIONAL ECONOMIC STABILITY: EVIDENCE FROM UZBEKISTAN.....	796
Maxmudov S.T.	
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ	801
Юсупова Н.Т.	
SANOAT KORXONALARINING IQTISODIY O'SISHIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY FAKTORLAR TAHLILI	807
Rahimova Mushtariybegim Muxammadg'olib qizi	
DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR VA ULARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY OQIBATLARI.....	812
Abdumalikova G.F.	
MINTAQAVIY INVESTITSIYA SIYOSATINI SAMARALI BOSHQARISHNING IQTISODIY VA INSTITUTSION ASOSLARI	821
Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	
RAQAMLI AVIATSIYA EKOTIZIMI: AI/ML, DIGITAL TWIN VA BLOKCHEYN INTEGRATSIYASI	828
Azimova Moxinur Nozimovna	
XALQARO MOLIYA BOZORLARIDA INVESTITSIYA RISKLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI	834
G'afurov Sherzod Abduvaxob o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATINING REKREATSIYA RESURSLARI VA DAVOLASH-SOG'LOMLASHTIRISH TURIZMI SALOHİYATI	839
Murtazayeva Gulrux Isabek qizi	
MINTAQALAR TURISTIK-REKREATSION IMKONIYATLARINI BAHOLASHDA ZAMONAVIY GIS USULLARINI QO'LLASH (SARIOIYO TUMANI MISOLIDA)	845
Safarov Manuchexr Axtam o'g'li	
XITOIY TAJRIBASI ASOSIDA INVESTITSIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISH	852
Tirkashev Farruxjon Xolyigitovich	
TURIZM FAOLIYATINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHGA OID NAZARIY BILIMLARNING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI	857
Maxmudova Aziza Pirmamatovna	

TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASI MUSTAHKAMLIGINI BAHOLOVCHI KO'RSATKICHLAR TIZIMI	863
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	871
Maxsudov Sherzod Solijonovich	
FISCAL, MONETARY, AND CUSTOMS-TARIFF POLICIES IN ENSURING NATIONAL ECONOMIC STABILITY: EVIDENCE FROM UZBEKISTAN.....	877
Mahmudov Sarvar	
ATROF-MUHITGA OID FISKAL KO'RSATKICHLAR ASOSIDA MINTAQAVIY BAHOLASH	882
Zilola Rahmatova	
XORAZM VILOYATI TUMANLARIDA EKSPORT SAMARADORLIGI: STOXAСТИK CHEGARAVIY TAHLIL (SFA) ASOSIDAGI EMPIRIK YONDASHUV	887
Fozil Xolmurotov	

XORAZM VILOYATI TUMANLARIDA EKSPORT SAMARADORLIGI: STOXAСТИK CHEGARAVIY TAHLIL (SFA) ASOSIDAGI EMPIRIK YONDASHUV

Fozil Xolmurotov

Ma'mun Universiteti "Buxgalteriya hisobi"
kafedrasi dotsenti,

Email: xolmurodov_fozil@mamunedu.uz

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda Xorazm viloyati tumanlarining eksport samaradorligi Stokastik Chegaraviy Tahlil (Stochastic Frontier Analysis — SFA) modeli asosida baholandi. 2010–2024 yillar oralig'idagi 14 ta hudud (13 tuman va 1 shahar) bo'yicha panel ma'lumotlardan foydalanilib, eksport hajmiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida asosiy kapitalga investitsiyalar va ishsizlik darajasi tanlandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, investitsiyalar hajmi eksport hajmiga ijobiy, ishsizlik esa salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'rtacha texnik samaradorlik 63,7 foizni tashkil etdi, bu esa viloyatda mavjud resurslardan to'liq foydalanilmagani va qo'shimcha 57 foiz o'sish imkoniyati mavjudligini bildiradi. Hududlar kesimida Tuproqqal'a tumani eng yuqori (77,6%), Urganch shahri esa eng past (52,3%) samaradorlikka ega bo'ldi. Dinamik tahlil 2010–2016 yillardagi pasayish, 2018–2022 yillardagi tiklanish va 2023–2024 yillardagi barqarorlashuv bosqichlarini aniqladi. Natijalar eksport faoliyatini rivojlantirishda investitsiyalar samaradorligini oshirish, mehnat bozorini faollashtirish va tumanlar uchun differensial strategiyalar ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish hamda eksport salohiyatini oshirish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Eksport, samaradorlik, SFA, Ishsizlik, Investitsiya.

Abstract. In this study, the export efficiency of the districts of Khorezm region was assessed based on the Stochastic Frontier Analysis (SFA) model. Using panel data for 14 regions (13 districts and 1 city) for the period 2010–2024, investment in fixed capital and unemployment were selected as the main factors affecting export volume. The results of the analysis showed that investment volume has a positive effect on export volume, while unemployment has a negative effect. The average technical efficiency was 63.7 percent, which indicates that the region is not fully utilizing its existing resources and has an additional 57 percent growth potential. Among the regions, Tuproqqala district had the highest efficiency (77.6%), and Urgench city had the lowest (52.3%). Dynamic analysis revealed stages of decline in 2010–2016, recovery in 2018–2022, and stabilization in 2023–2024. The results indicate the need to increase investment efficiency, activate the labor market, and develop differentiated strategies for districts in the development of export activities. This approach serves as a scientific basis for improving regional economic policy and increasing export potential.

Key words: Export, efficiency, SFA, Unemployment, Investment.

Аннотация. В данном исследовании эффективность экспорта районов Хорезмской области была оценена на основе модели анализа стохастической границы (SFA). Используя панельные данные по 14 регионам (13 районам и 1 городу) за период 2010–2024 годов, инвестиции в основной капитал и безработица были выбраны в качестве основных факторов, влияющих на объем экспорта. Результаты анализа показали, что объем инвестиций оказывает положительное влияние на объем экспорта, тогда как безработица — отрицательное. Средняя техническая эффективность составила 63,7 процента, что свидетельствует о том, что регион не в полной мере использует свои имеющиеся ресурсы и имеет дополнительный потенциал роста в 57 процентов. Среди регионов наибольшая эффективность была в Тупроккалинском районе (77,6%), а наименьшая — в городе Ургенч (52,3%). Динамический анализ выявил этапы спада в 2010–2016 годах, восстановления в 2018–2022 годах и стабилизации в 2023–2024 годах. Результаты указывают на необходимость повышения эффективности инвестиций, активизации рынка труда и разработки дифференцированных стратегий развития экспортной деятельности для регионов. Данный подход служит научной основой для совершенствования региональной экономической политики и повышения экспортного потенциала.

Ключевые слова: Экспорт, эффективность, СФА, безработица, инвестиции.

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri eksport faoliyatini kengaytirish va tashqi savdo balansini muvozanatlash hisoblanadi. Bu jarayonda hududlar, xususan, Xorazm viloyatining o'zni alohida ahamiyat kasb etadi. Viloyatning sanoat salohiyati, ishlab chiqarish infratuzilmasi hamda mehnat resurslari eksportni rivojlantirish uchun yetarli imkoniyatlarga ega bo'lishiga qaramay, mavjud natijalar tumanlar kesimida sezilarli tafovutlar bilan xarakterlanadi. Shu sababli, har bir hududning resurslardan qay darajada samarali foydalanayotganini aniqlash, mavjud imkoniyatlar va cheklavlarni baholash dolzarb ilmiy-amaliy masaladir.

Mazkur tadqiqot Xorazm viloyati tumanlarining eksport samaradorligini baholash va hududiy farqlanish sabablarini aniqlashga qaratilgan. Bunda asosiy e'tibor ishlab chiqarish jarayonida investitsiyalar, mehnat resurslari va boshqaruv samaradorligining eksport hajmiga ta'sirini o'rganishga qaratiladi. Shu maqsadda, iqtisodiy samaradorlikni o'lchashda keng qo'llaniladigan Stochastic Frontier Analysis (SFA) modeli tanlandi. Ushbu model nafaqat ishlab chiqarishning umumiy natijalarini, balki texnik samarasizlik darajasini ham aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda 2010–2024 yillar oralig'ida Xorazm viloyatining 13 ta tumani va 1 ta shahriga oid yillik ma'lumotlar asosida panel ma'lumotlar tahlili o'tkazilgan. Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi va ishsizlik darajasi eksport hajmiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida tanlanib, ularning o'zaro bog'liqligi SFA modeli yordamida baholandi.

Mazkur ishning yangiligi shundaki, unda eksport samaradorligi birinchi marotaba Xorazm viloyati tumanlari kesimida stoxastik chegaraviy tahlil yondashuvi orqali o'lchandi. Natijalar hududiy nomutanosiblikning miqdoriy ko'lamini ochib beradi hamda har bir tuman uchun individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish zarurligini asoslaydi.

Shuningdek, vaqt bo'yicha dinamik tahlil Xorazm viloyatining eksport samaradorligi ikki asosiy bosqichdan — 2010–2011-yillardagi "dastlabki o'sish davri" va 2020–2022 yillardagi "zamonaviy tiklanish davri" — o'tganini ko'rsatdi. Ushbu o'zgarishlar mamlakatda olib borilgan iqtisodiy islohotlar, investitsion siyosat va tashqi savdo liberallashtirilishining amaliy ta'sirini yaqqol namoyon etadi.

Shunday qilib, tadqiqotning asosiy maqsadi — Xorazm viloyati tumanlari eksport samaradorligining hozirgi holatini baholash, vaqt bo'yicha o'zgarish tendensiyalarini aniqlash hamda samaradorlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Natijalar viloyat darajasida strategik rejalashtirish, hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish va eksportni rivojlantirish dasturlarini shakllantirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Eksport samaradorligini baholash va uni shakllantiruvchi omillarni tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda keng o'rganilgan masalalardan biridir. Jahon amaliyotida ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar asosan ishlab chiqarish samaradorligi, texnik chegaralar va resurslardan foydalanish darajasini aniqlashga qaratilgan bo'lib, ular orasida Stochastic Frontier Analysis (SFA) va Data Envelopment Analysis (DEA) metodlari eng ko'p qo'llaniladi.

Stokastik chegara tahlili (SFA) modeli ishlab chiqarish samaradorligini tahlil qilish uchun kuchli vosita bo'lib, texnik samarasizlikning natijalari va sabablari haqida tushuncha beradi. Ushbu model, ayniqsa, panel ma'lumotlarning integratsiyasi bilan sezilarli darajada rivojlandi va uning turli sohalarda qo'llanilishini kuchaytirdi. SFA modeli tasodifiy xatolar va samarasizlikni hisobga oladigan, ishlab chiqarish jarayonlarini yanada nozikroq tushunishga imkon beruvchi stokastik xato atamasini o'z ichiga olganligi bilan ajralib turadi.

SFA ishlab chiqarish chegarasini modellaydi, bu kirishlar to'plamini hisobga olgan holda maksimal mumkin bo'lgan ishlab chiqarishni ifodalaydi va bu chegaradan chetga chiqish samarasizlik sifatida talqin qilinadi[1]. Model tasodifiy xatolar va samarasiz xatolarni hisobga olish uchun stokastik elementlarni o'z ichiga olgan deterministik chegara modellaridan ishlab chiqilgan[2]. So'nggi ishlanmalar ko'proq moslashuvchan taqsimlash taxminlari va vaqt o'zgaruvchan texnik samaradorlik modellarini o'z ichiga oladi, bu modelning turli kontekstlarga moslashishini kuchaytiradi[3].

Oziq-ovqat ishlab chiqarish sanoati turli sohalarda texnologik samaradorlikni solishtirish uchun SFA dan foydalangan, samaradorlikni oshirishda ilmiy-tadqiqot va ishlab chiqarish omillarining rolini ta'kidlagan[4]. Bangladesh choy sanoatida SFA texnik samarasizlikni baholash uchun qo'llanilgan, topilmalar sezilarli samarasizlik va sanoatga xos o'zgaruvchilarning ahamiyatini ko'rsatadi[5].

Eksport faoliyatini o'rganishda Baldwin (2003), Melitz (2005) va Bernard & Jensen (2007) kabi olimlar firmalarning eksportga chiqishi va samaradorlik darajasi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini aniqlashgan[6, 7, 8]. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, eksport qiluvchi korxonalar ichki bozorga yo'naltirilgan korxonalarga nisbatan yuqoriroq texnik samaradorlikka ega bo'ladi, chunki xalqaro raqobat ularni innovatsion texnologiyalarni joriy etishga va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirishga undaydi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasida (Farrell, 2008; Hsieh & Klenow, 2009; Tybout, 2011) eksport samaradorligi investitsiyalar hajmi, ishlab chiqarish infratuzilmasi, mehnat unumdorligi va tashqi bozorlar bilan integratsiya darajasiga bevosita bog'liq ekani ko'rsatilgan [9, 10, 11]. Masalan, Xitoy, Janubiy Koreya va Vetnam tajribalari shuni ko'rsatadiki, eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotlarda investitsiyalar hajmining oshishi texnik samaradorlikni sezilarli darajada yaxshilaydi.

O'zbekiston kontekstida eksport samaradorligini baholash masalasi nisbatan yangi ilmiy yo'nalish bo'lib, so'nggi yillarda bir qator tadqiqotchilar tomonidan SFA va DEA modellari asosida milliy va hududiy darajadagi tahlillar amalga oshirilgan. Ushbu ishlarda eksport hajmiga investitsiyalar, infratuzilma, mehnat bozori va sanoat tarmoqlarining ta'siri empirik jihatdan asoslab berilgan. Biroq, Xorazm viloyati tumanlari miqyosida eksport samaradorligini o'lchashga bag'ishlangan kompleks empirik tahlil hali yetarli darajada o'tkazilmagan.

Shuningdek, bir qator mahalliy tadqiqotlar hududiy iqtisodiy o'sish, eksport diversifikatsiyasi va investitsiya siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rgangan. Ularning natijalariga ko'ra, texnik samaradorlikka nafaqat ishlab chiqarish quvvati va texnologiyalar, balki institutsional muhit, infratuzilma sifati va kadrlar salohiyati ham muhim ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, eksport samaradorligini oshirish bo'yicha muvaffaqiyatli strategiyalar resurslardan oqilona foydalanish, texnologik modernizatsiya va mehnat unumdorligini oshirish bilan chambarchas bog'liq. Ammo mavjud tadqiqotlarning aksariyati mamlakat yoki tarmoq darajasida olib borilgan bo'lib, hududiy darajadagi tahlillar, ayniqsa Xorazm viloyati kabi iqtisodiy salohiyati yuqori, ammo ichki farqlanishi kuchli hududlar uchun yetarlicha yoritilmagan. Shu bois, mazkur tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, viloyat tumanlari kesimida eksport samaradorligini aniqlash hamda ularning hududiy xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda Xorazm viloyati tumanlari eksport samaradorligini baholash uchun Stochastic Frontier Analysis (SFA) usuli qo'llanildi. SFA usuli Aigner, Lovell va Schmidt (1977) hamda Meeusen va van den Broeck (1977) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligini o'lchashda keng qo'llaniladigan ekonometrik usuldir.

SFA modelining umumiy ko'rinishi quyidagicha:

$$Y_i = f(X_i, \beta) \cdot \exp(v_i - u_i)$$

bu yerda: Y_i — i-hududning eksport hajmi (chiqish), X_i — kirish o'zgaruvchilar vektori, β — baholanadigan parametrlar vektori, v_i — tasodifiy xato (simmetrik normal taqsimot: $v_i \sim N(0, \sigma_v^2)$), u_i — texnik samarasizlik komponenti (yarim-normal taqsimot: $u_i \sim N^+(0, \sigma_u^2)$)

Logarifmik shaklda model quyidagicha ifodalanadi:

$$\ln Y_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^n \beta_j \ln X_{ij} + v_i - u_i$$

Tadqiqotda quyidagi o'zgaruvchilar ishlatildi: Bog'liq o'zgaruvchi (Output): Eksport hajmi (million AQSh dollari), Bog'liqsiz o'zgaruvchilar (Inputs): Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (milliard so'm), Ishsizlik darajasi (foiz).

Texnik samaradorlik (TE) quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$TE_i = \exp(-u_i)$$

bu yerda $TE_i \in [0, 1]$. Agar $TE_i = 1$ bo'lsa, hudud to'liq samarali; $TE_i < 1$ bo'lsa, samarasizlik mavjud.

Tahlil uchun 2010-2024 yillar davomida Xorazm viloyati va uning 13 ta tumani/shahri bo'yicha yillik ma'lumotlar to'plandi. Panel ma'lumotlar bazasi 210 kuzatishdan iborat (14 hudud $\times$ 15 yil). Nol qiymatga ega kuzatishlar logarifmik transformatsiya tufayli modeldan chiqarib tashlandi, natijada tahlil uchun 183 kuzatish qoldi.

Barcha hisob-kitoblar va vizualizatsiyalar R dasturlash tilida amalga oshirildi. SFA modeli frontier paketi, ma'lumotlarni qayta ishlash uchun dplyr, grafiklar uchun esa ggplot2 paketlari ishlatildi.

Tahlil va natijalar

Maksimal ehtimolilik usuli (Maximum Likelihood) yordamida baholangan SFA modelining natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. SFA modelining regressiya natijalari

O'zgaruvchi	Koeffitsient	Standart xato	z qiymati	p-qiymati	Ahamiyatlilik
Konstanta	2.698	0.538	5.013	< 0.001	***
ln(Investment)	0.484	0.049	9.912	< 0.001	***
ln(Unemployment)	-1.082	0.223	-4.841	< 0.001	***
σ^2	1.065	0.376	2.830	0.005	**
γ	0.397	0.386	1.028	0.304	

Eslatma: *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

Model diagnostikasi natijalariga ko'ra, kuzatishlar soni 182 tani tashkil etgan, log-likelihood qiymati -237.37 bo'lib, model 6 ta iteratsiyadan so'ng muvaffaqiyatli konvergensiyaga erishgan. Bu modelning barqaror va ishonchli baholanganini ko'rsatadi. Asosiy kapitalga investitsiyalar koeffitsienti 0.484 bo'lib ($p < 0.001$), u yuqori darajada statistik ahamiyatga ega natija sifatida talqin qilinadi. Bu ko'rsatkich shuni anglatadiki, investitsiyalar hajmi 1 foizga oshganida, boshqa omillar o'zgarmas holatda, eksport hajmi o'rtacha 0.48 foizga ortadi. Ushbu bog'liqlik investitsiyalarning eksport salohiyatini oshirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Investitsiyalar o'sishi ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishiga, texnologik yangilanishga va eksport mahsulotlari sifatining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Ishsizlik darajasi koeffitsiyenti -1.082 ($p < 0.001$) bo'lib, u ham statistik jihatdan sezilarli va manfiy ta'sirni ifodalaydi. Buning ma'nosi shundaki, ishsizlik darajasi 1 foizga oshganda, eksport hajmi o'rtacha 1.08 foizga kamayadi. Bu holat mehnat resurslaridan samarasiz foydalanish, malakali ishchi kuchining yetishmasligi hamda iqtisodiy faollikning pasayishi bilan izohlanadi. Yuqori ishsizlik darajasi eksportga yo'naltirilgan korxonalarning malakali kadrlarni topish imkoniyatini cheklaydi, bu esa ishlab chiqarish jarayoniga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Modeldagi σ^2 parametri 1.065 ga teng bo'lib, bu qiymat xato komponentlarining umumiy dispersiyasini ifodalaydi va statistik jihatdan ahamiyatlidir ($p = 0.005$). Ushbu natija modelda tasodifiy xatolik va texnik samarasizlikning mavjudligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, γ (gamma) parametri 0.397 ($p = 0.304$) qiymatga ega bo'lib, u statistik jihatdan ahamiyatsiz chiqqan bo'lsa-da, umumiy dispersiyada texnik samarasizlikning ulushini ifodalaydi. Gamma parametrining 0.4 atrofida qiymati umumiy variatsiyaning qariyb 40 foizi texnik samarasizlik bilan izohlanishini ko'rsatadi.

Hududlar bo'yicha o'rtacha texnik samaradorlik darajasi 63.7 foizni tashkil etgan. Bu natija Xorazm viloyati tumanlari mavjud resurslardan o'rtacha 63.7 foiz darajada samarali foydalanayotganini bildiradi. Shu bilan birga, 36.3 foiz miqdorida samaradorlik zaxirasi mavjud. Ya'ni, mavjud investitsiyalar va mehnat resurslaridan to'liq samarali foydalanilgan taqdirda, qo'shimcha investitsiyalarsiz ham eksport hajmini 57 foizga oshirish imkoniyati mavjud ($1/0.637 - 1 = 0.57$). Bu esa ishlab chiqarish jarayonida resurslardan yanada oqilona foydalanishning iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Xorazm viloyati tumanlari va shaharlarining o'rtacha texnik samaradorlik darajalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval. Hududlar bo'yicha o'rtacha texnik samaradorlik (2010-2024 yillar)

No	Tuman/Shahar	O'rtacha samaradorlik	Reyting guruhi
1	Tuproqqal'a tumani	0.776 (77.6%)	Yuqori
2	Xorazm viloyati	0.748 (74.8%)	Yuqori
3	Xiva shahri	0.672 (67.2%)	O'rta-yuqori
4	Xonqa tumani	0.671 (67.1%)	O'rta-yuqori
5	Yangibozor tumani	0.663 (66.3%)	O'rta-yuqori
6	Yangiariq tumani	0.662 (66.2%)	O'rta-yuqori
7	Bog'ot tumani	0.659 (65.9%)	O'rta
8	Shovot tumani	0.650 (65.0%)	O'rta
9	Gurlan tumani	0.647 (64.7%)	O'rta
10	Qo'shko'pir tumani	0.632 (63.2%)	O'rta
11	Urganch tumani	0.604 (60.4%)	O'rta-past
12	Xazorasp tumani	0.551 (55.1%)	Past
13	Xiva tumani	0.541 (54.1%)	Past
14	Urganch shahri	0.523 (52.3%)	Past

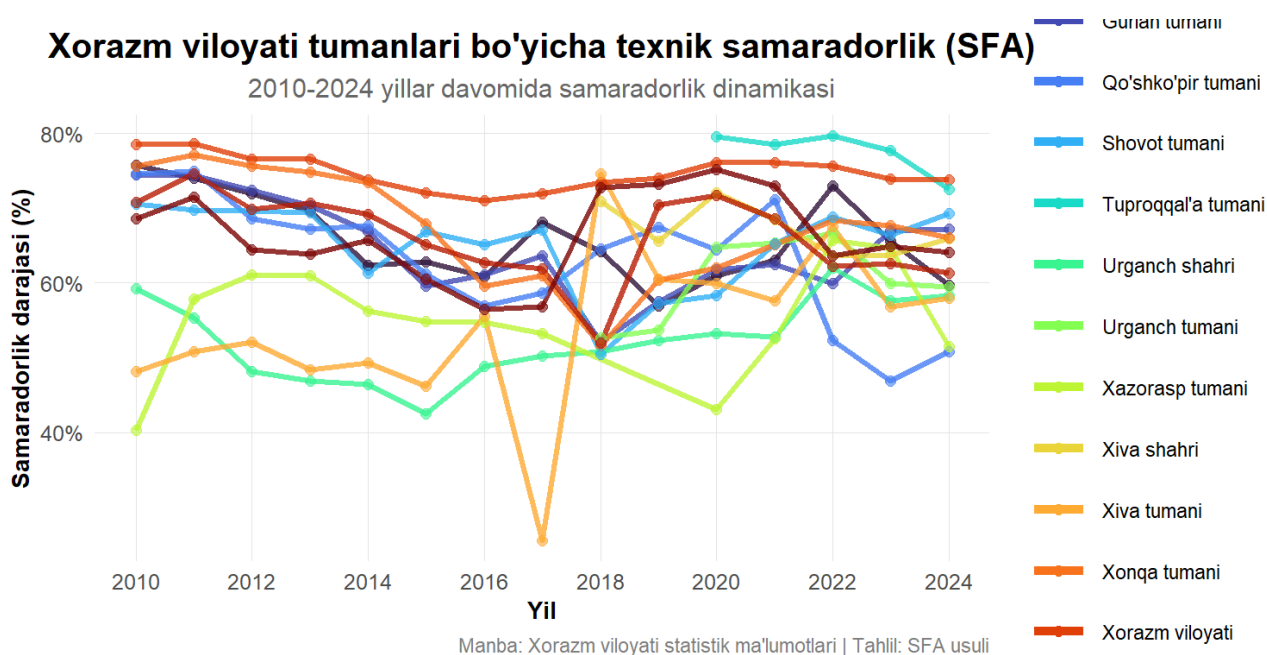

Tuproqqal'a tumani o'rtacha 77,6 foizlik texnik samaradorlik darajasi bilan Xorazm viloyatida eng yuqori natijani qayd etgan. Bu natija mazkur tumanning mavjud ishlab chiqarish va mehnat resurslaridan nisbatan to'liqroq hamda oqilona foydalanayotganini ko'rsatadi. Shu sababli, Tuproqqal'a tumani boshqa hududlar uchun samaradorlikni oshirishda namuna sifatida qaralishi mumkin. Xorazm viloyatining umumiy o'rtacha ko'rsatkichi 74,8 foizni tashkil etib, bu viloyat miqyosida resurslardan foydalanish va boshqaruv tizimining yuqori darajada ekanini tasdiqlaydi.

Xiva shahri, Xonqa, Yangibozor va Yangiariq tumanlari 66–67 foizlik samaradorlik bilan o'rta-yuqori guruhga kiradi. Ushbu tumanlar barqaror iqtisodiy rivojlanish bosqichida bo'lib, ularning eksport salohiyatini oshirish uchun yaratilgan sharoitlar nisbatan ijobiy natija bermoqda. Biroq ayrim hududlarda, xususan Urganch shahri (52,3%), Xiva tumani (54,1%) va Xazorasp tumani (55,1%)da texnik samaradorlik past darajada qolmoqda. Bu holat mazkur hududlarda mavjud investitsiyalar va mehnat resurslaridan yetarli darajada samarali foydalanilmayotganini ko'rsatadi. Ushbu tumanlarda texnik samarasizlik darajasi 44,9–47,7 foiz oralig'ida bo'lib, bu jiddiy tizimli islohotlarni amalga oshirish zarurligini bildiradi. Shuning uchun bu hududlarda eksport hajmini oshirishdan avval, mavjud resurslardan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hududlar o'rtasidagi farqlanish darajasi ham e'tiborga molikdir. Eng yuqori (Tuproqqal'a – 77,6%) va eng past (Urganch shahri – 52,3%) samaradorlik ko'rsatkichlari orasida 25,3 foiz punkt farq mavjud. Bu katta tafovut viloyat ichida eksport samaradorligi bo'yicha hududiy nomutanosiblik mavjudligini ko'rsatadi. Natijada, har bir tuman uchun individual, o'ziga xos rivojlanish yondashuvlarini ishlab chiqish va differensial iqtisodiy siyosat yuritish zarurati yuzaga keladi.

Umuman olganda, o'rtacha samaradorlikdan yuqori natijaga ega hududlar soni 6 tani, pastroq natijaga ega hududlar esa 8 tani tashkil etadi. Bu nisbat Xorazm viloyatida samaradorlik bo'yicha ikki guruh — yuqori va past samarali tumanlarning mavjudligini ko'rsatadi. Bunday taqsimot viloyatda iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini tenglashtirish hamda past samarali tumanlarda ishlab chiqarish infratuzilmasini kuchaytirish bo'yicha alohida chora-tadbirlar ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

1-Rasm. Xorazm viloyati tumanlari bo'yicha texnik samaradorlik (SFA)

Grafik tahlil natijalari Xorazm viloyati tumanlarining 2010–2024 yillar oralig'idagi samaradorlik dinamikasini ko'rsatadi. Ushbu vizual tahlil hududlarning iqtisodiy faoliyati qanday bosqichlardan o'tganini, o'sish va pasayish davrlarini aniqlash imkonini beradi.

2010–2016-yillar oralig'idagi davr "pasayish bosqichi" sifatida xarakterlanadi. Aksariyat tumanlarda texnik samaradorlik darajasi asta-sekin pasaygan. Buning sabablari sifatida global iqtisodiy inqirozning ta'siri, tashqi bozorlarda talabning qisqarishi hamda ichki tizimdagi strukturaviy muammolarni keltirish mumkin. Ayniqsa, Xiva tumanida 2017 yilga kelib samaradorlik 25 foizgacha tushib ketgani kuzatilgan bo'lib, bu butun tahlil davridagi eng keskin pasayish holati hisoblanadi.

2018–2022-yillar davri esa "tiklanish va o'sish bosqichi" sifatida baholanadi. Bu davrda ko'plab tumanlarda samaradorlik sezilarli darajada oshgan. Bunday ijobiy tendensiya mamlakatda olib borilgan iqtisodiy islohotlar,

investitsiya muhitining yaxshilanishi, eksportni rag'batlantirish siyosatining kuchaytirilishi va tashqi iqtisodiy aloqalarning faollashuvi bilan izohlanadi. Ayniqsa, Tuproqqal'a tumani 2020–2022-yillar mobaynida 80 foiz atrofida yuqori va barqaror samaradorlikni saqlab qolgan bo'lib, bu hududning iqtisodiy boshqaruvdagi samarali yondashuvini aks ettiradi.

2023–2024-yillar esa “stabillashuv bosqichi” sifatida tavsiflanadi. Ushbu yillarda ko'pchilik tumanlarda samaradorlik darajasi nisbatan barqarorlashgan, lekin ayrim hududlarda — xususan Qo'shko'pir va Xazorasp tumanlarida — biroz pasayish kuzatilgan. Shunga qaramay, Tuproqqal'a tumani va Xorazm viloyati umuman olganda deyarli barcha yillarda 70 foizdan yuqori samaradorlikni saqlab qolgan. Bu hududlar samaradorlikni oshirish bo'yicha eng muvaffaqiyatli tajribalarga ega ekanini ko'rsatadi.

Boshqa tomondan, ayrim tumanlarda keskin o'zgarishlar kuzatilgan. Masalan, Xiva shahri 2017–2019-yillar oralig'ida 25 foizdan 75 foizgacha tez o'sishni qayd etgan bo'lsa, Xiva tumani 2017–2018-yillarda keskin tebranishlar bilan ajralib turadi. Bunday o'zgarishlar, ehtimol, tashqi iqtisodiy omillar, davlat siyosatidagi o'zgarishlar yoki eksport faoliyatiga ta'sir qiluvchi reglamentlarning yangilanishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Urganch shahri butun tahlil davri davomida 40–60 foiz oralig'ida past samaradorlik ko'rsatkichlarini saqlab qolgan. Xazorasp tumani ham shunga o'xshash tarzda izchil past darajada bo'lib qolmoqda, bu esa resurslardan foydalanish va ishlab chiqarish samaradorligi bilan bog'liq tizimli muammolarning mavjudligidan darak beradi.

Qiziqarli jihatlardan biri shundaki, 2020-yil — pandemiya davri — grafidga keskin o'zgarishlarni aks ettirmagan. Ayrim hollarda, xususan Tuproqqal'a tumanida samaradorlik hatto oshgan. Bu esa Stochastic Frontier Analysis (SFA) metodining o'ziga xos xususiyatini ko'rsatadi. Ushbu model mutlaq hajmlarni emas, balki nisbiy samaradorlikni o'lchaydi. Demak, pandemiya davrida ham ishlab chiqarish hajmlari (input va output) qisqargan bo'lishi mumkin, ammo ularning o'zaro nisbati saqlanib qolgan yoki hatto yaxshilangan. Shu sababli, ayrim hududlar pandemiya sharoitida ham nisbatan yuqori texnik samaradorlikni saqlab qola olgan.

3-jadval. Samaradorlikning davriy o'zgarishi

Davr	O'rtacha samaradorlik	O'zgarish
2010-2012	64.8%	Boshlang'ich daraja
2013-2016	61.2%	-3.6 p.p. (pasayish)
2017-2020	63.5%	+2.3 p.p. (tiklanish)
2021-2024	65.1%	+1.6 p.p. (o'sish)

p.p. - protsent punkti

Umumiy trend ijobiy: 2024-yilda o'rtacha samaradorlik 2010 yil darajasidan yuqori bo'ldi, bu viloyatda tizimli yaxshilanish borligini ko'rsatadi.

Har bir hudud o'z tarixida eng yuqori samaradorlik ko'rsatkichiga erishgan yilni aniqlash orqali eng yaxshi amaliyot davrlarini belgilash mumkin. 4-jadval har bir tuman uchun pik samaradorlik yilini ko'rsatadi.

4-jadval. Hududlar bo'yicha maksimal samaradorlik yillari

№	Tuman/Shahar	Eng samarali yil	Samaradorlik darajasi	Izoh
1	Tuproqqal'a tumani	2022	79.7%	Eng yuqori ko'rsatkich
2	Xorazm viloyati	2011	78.6%	Erta davr
3	Xonqa tumani	2011	77.1%	Erta davr
4	Bog'ot tumani	2010	75.7%	Boshlang'ich yil
5	Yangibozor tumani	2020	75.1%	Pandemiya davri
6	Qo'shko'pir tumani	2011	74.9%	Erta davr
7	Xiva tumani	2018	74.6%	Islohotlar davri
8	Yangiariq tumani	2011	74.6%	Erta davr
9	Gurlan tumani	2010	74.5%	Boshlang'ich yil
10	Xiva shahri	2020	72.1%	Pandemiya davri
11	Shovot tumani	2010	70.6%	Boshlang'ich yil
12	Urganch tumani	2022	66.6%	So'nggi davr
13	Xazorasp tumani	2022	65.7%	So'nggi davr
14	Urganch shahri	2022	62.0%	So'nggi davr

2010 yil-Xorazm viloyati tumanlari uchun boshlang'ich yuqori samaradorlik davri sifatida qayd etilgan. Ayniqsa, Bog'ot, Gurlan va Shovot tumanlari tahlil boshlangan yilning o'zida eng yuqori natijalarga erishgan. Biroq keyingi yillarda bu tumanlarda iqtisodiy faollikning pasayishi va samaradorlikning sustlashuvi kuzatilgan. Bu holat dastlabki yutuqlar darajasiga qaytish zarurligini, ya'ni ilgari mavjud bo'lgan samarali boshqaruv va ishlab chiqarish mexanizmlarini qayta tiklash lozimligini ko'rsatadi.

2011-yil Xorazm viloyati miqyosida birinchi cho'qqi davri sifatida baholanadi. Bu yilda viloyatning o'zi, shuningdek, Xonqa, Qo'shko'pir va Yangiariq tumanlari maksimal samaradorlikka erishgan. Ushbu davr iqtisodiy o'sish, eksport faoliyatining kengayishi hamda ishlab chiqarish hajmining barqaror ortishi bilan ajralib turadi. Mazkur yillarda resurslardan foydalanish samaradorligi yuqori bo'lgan, bu esa viloyatning eksport salohiyatini kuchaytirgan.

2018–2020-yillar “islohotlar ta'siri davri” deb atalishi mumkin. Xiva tumani 2018 yilda, Yangibozor tumani va Xiva shahri esa 2020-yilda o'z tarixidagi eng yuqori samaradorlik ko'rsatkichlariga erishgan. Ushbu yutuqlar mamlakat miqyosida olib borilgan iqtisodiy liberallashtirish siyosati, investitsiya muhiti yaxshilanishi va eksportni qo'llab-quvvatlash dasturlarining amaliy samarasini ko'rsatadi. Bu davrda yuz bergan ijobiy o'zgarishlar yangi iqtisodiy siyosatlarning samaradorligini aniq tasdiqlaydi.

2022-yil esa so'nggi cho'qqi davri sifatida ajralib turadi. Tuproqqal'a tumani, Urganch tumani, Xazorasp tumani va Urganch shahri mazkur yilda eng yuqori samaradorlik natijalariga erishgan. Bu hududlar o'sish bosqichida bo'lib, kelgusida yanada yuqori darajalarga chiqish salohiyatiga ega. Tuproqqal'a tumani 79,7 foiz bilan butun viloyat bo'yicha mutlaq maksimal samaradorlikni qayd etgan yagona hudud hisoblanadi. Bu tuman hozirgi vaqtda ilg'or boshqaruv va ishlab chiqarish amaliyotlariga ega bo'lib, boshqa hududlar uchun o'rnak bo'la oladi.

Umuman olganda, Xorazm viloyatining eksport samaradorligi ikki asosiy cho'qqi davrni boshdan kechirgan: 2010–2011-yillardagi “erta o'sish davri” va 2020–2022-yillardagi “zamonaviy o'sish davri”. Ushbu ikki davr iqtisodiy tsikllar, siyosiy o'zgarishlar va islohotlar natijasidagi dinamikani yaqqol ifodalaydi. Shu bilan birga, 2020-yilda kuzatilgan “pandemiya paradoksi” alohida e'tiborga loyiqdir — global inqiroz sharoitida ham Yangibozor tumani va Xiva shahri maksimal samaradorlikka erishgan. Bu holat mazkur hududlarning krizis davrida tez moslasha olish qobiliyatini va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Biroq barcha hududlarda ham ijobiy o'sish kuzatilmagan. Hatto eng yaxshi yillarida ham Urganch shahri (62,0%), Xazorasp tumani (65,7%) va Urganch tumani (66,6%) nisbatan past samaradorlikda qolgan. Bu holat ularning ishlab chiqarish va boshqaruv tizimida hali to'liq yechilmagan muammolar mavjudligidan dalolat beradi.

Tarixiy samaradorlikni tiklash potentsialiga ko'ra, tahlil qilingan 14 ta hududdan 10 tasi o'zining maksimal natijasiga hali qayta erishmagan. Bu esa shuni anglatadiki, ushbu tumanlar ilgari yuqori samaradorlikni namoyish etgan va bu tajribani qayta tiklash imkoniyatiga ega. Eng yaxshi amaliyot davrlarini tahlil qilish, ularning muvaffaqiyat omillarini aniqlash va zamonaviy sharoitda qayta joriy etish orqali hozirgi samaradorlikni oshirish mumkin. Shu yo'l bilan viloyat miqyosida eksport salohiyatini yanada kuchaytirish uchun real zamin yaratish mumkin bo'ladi.

5-jadval. Eng katta samaradorlik tushishlari (mutlaq qiymat bo'yicha TOP-10)

№	Tuman/Shahar	Yil	Oldingi samaradorlik	Keyingi samaradorlik	Pasayish	Kategoriya
1	Xiva tumani	2017→2018	74.6%	25.7%	-48.9%	Halokatli
2	Urganch shahri	2017→2018	63.5%	47.3%	-16.2%	Juda keskin
3	Xazorasp tumani	2017→2018	61.5%	45.7%	-15.8%	Juda keskin
4	Xiva shahri	2018→2019	63.1%	50.8%	-12.3%	Keskin
5	Gurlan tumani	2015→2016	67.5%	56.2%	-11.3%	Keskin
6	Qo'shko'pir tumani	2019→2020	73.8%	62.9%	-10.9%	Keskin
7	Tuproqqal'a tumani	2023→2024	79.4%	69.5%	-9.9%	O'rtacha
8	Xonqa tumani	2017→2018	68.6%	58.9%	-9.7%	O'rtacha
9	Bog'ot tumani	2014→2015	69.6%	60.9%	-8.7%	O'rtacha
10	Bog'ot tumani	2023→2024	65.6%	59.7%	-5.9%	Kichik

2017–2018-yillar oralig'i Xorazm viloyati uchun eksport samaradorligi nuqtayi nazaridan eng og'ir davr bo'ldi. Mazkur yillarda to'rtta hududda bir vaqtning o'zida keskin pasayish kuzatildi, bu esa tizimli iqtisodiy inqiroz belgilari mavjudligini ko'rsatadi. Xiva tumanida samaradorlik deyarli yarmiga — 48,9 foizga qisqargan. Urganch shahrida bu ko'rsatkich 16,2 foiz, Xazorasp tumanida 15,8 foiz, Xonqa tumanida esa 9,7 foiz pasaygan. Bunday bir paytda bir nechta hududni qamrab olgan o'zgarishlar mahalliy emas, balki viloyat yoki mamlakat miqyosidagi tizimli omillar bilan izohlanadi.

Ushbu inqirozning ehtimoliy sabablarini bir nechta omillar bilan tushuntirish mumkin. Avvalo, 2017-yilda mamlakatda amalga oshirilgan valyuta siyosati liberallashtirilishi natijasida so'mning keskin qadrsizlanishi eksport va import operatsiyalariga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, yangi eksport tartibga solish mexanizmlarining joriy etilishi korxonalar uchun vaqtincha noaniqlik va moslashish muammolarini keltirib chiqargan. Tashqi bozorlarda ayrim cheklovlar, talabning qisqarishi yoki bozorlarning yopilishi ham eksport yo'nalishidagi turg'unlikni kuchaytirgan. Bundan tashqari, ichki logistika infratuzilmasidagi kamchiliklar — transport tizimining yetarli darajada rivojlanmagani, mahsulotni tashishdagi uzilishlar — samaradorlikning pasayishiga sabab bo'lgan bo'lishi mumkin.

Boshqa davrlarda ham ayrim hududlarda sezilarli pasayishlar qayd etilgan. Masalan, 2015–2016 yillarda Gurlan tumanida samaradorlik 11,3 foizga kamaygan. Bu pasayish davri global tovar narxlarining tushishi bilan mos keladi va tashqi iqtisodiy muhitning noqulayligidan dalolat beradi. 2019–2020-yillarda Qo'shko'pir tumanida 10,9 foizlik yo'qotish kuzatilgan bo'lib, bu COVID-19 pandemiyasining boshlanishi bilan bog'liq. Pandemiya global savdo zanjirlarining uzilishi, ishlab chiqarishdagi to'xtashlar va tashqi talabning qisqarishi orqali eksport faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

So'nggi yillarda, xususan 2023–2024-yillar oralig'ida, yangi pasayish tendensiyalari paydo bo'la boshlagan. Tuproqqal'a tumanida samaradorlik 9,9 foizga, Bog'ot tumanida esa 5,9 foizga kamaygan. Bu holat yangi xavfli yo'nalishning yuzaga kelayotganini bildiradi. Agar bu tendensiya davom etadigan bo'lsa, u viloyat iqtisodiy tizimida yangi strukturaviy muammolarning shakllanayotganidan darak beradi. Shu bois, mazkur davrda kuzatilgan pasayishlar sabablarini chuqur tahlil qilish, ularni bartaraf etish bo'yicha tezkor chora-tadbirlar ishlab chiqish zarur. Aks holda, bu inqiroz belgilarining kengayishi viloyat eksport salohiyatining pasayishiga va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblikning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

6-jadval. Hududlar bo'yicha salbiy o'zgarishlar soni (2010-2024)

Tuman/Shahar	Pasaygan yillar soni	Umumiy yillar	Pasayish chastotasi
Bog'ot tumani	9	14	64.3% (eng ko'p)
Xiva tumani	7	14	50.0%
Gurlan tumani	7	14	50.0%
Xazorasp tumani	6	14	42.9%
Urganch shahri	6	14	42.9%
Tuproqqal'a tumani	3	14	21.4% (eng kam)

Bog'ot tumani tahlil natijalariga ko'ra, Xorazm viloyatidagi eng beqaror hududlardan biri sifatida ajralib turadi. So'nggi o'n to'rt yilning to'qqiztasida ushbu tumanda samaradorlik pasaygani qayd etilgan bo'lib, bu 64,3 foiz chastotani tashkil etadi. Bunday doimiy tebranishlar uzoq muddatli strategik rejalashtirishni murakkablashtiradi va barqaror iqtisodiy rivojlanish jarayonini izdan chiqaradi. Ushbu holat resurslardan foydalanishdagi nomutanosiblik, ishlab chiqarish jarayonining barqaror emasligi hamda tashqi ta'sirchan omillarga yuqori sezuvchanlik bilan izohlanadi.

Tuproqqal'a tumani esa aksincha, viloyatda eng barqaror hudud sifatida ko'rsatkich beradi. U faqat uch yilda, ya'ni kuzatilgan davrning 21,4 foizida, samaradorlikning pasayishini boshdan kechirgan. Bu holat tuman iqtisodiyotida barqaror o'sish tendensiyasining mavjudligini, resurslardan oqilona foydalanish va samarali boshqaruv mexanizmlarining muvaffaqiyatli joriy etilganini ko'rsatadi. Tuproqqal'a tumanining yuqori samaradorlik darajasini saqlab qolishi hududda strategik iqtisodiy boshqaruvning to'g'ri yo'lga qo'yilganidan dalolat beradi.

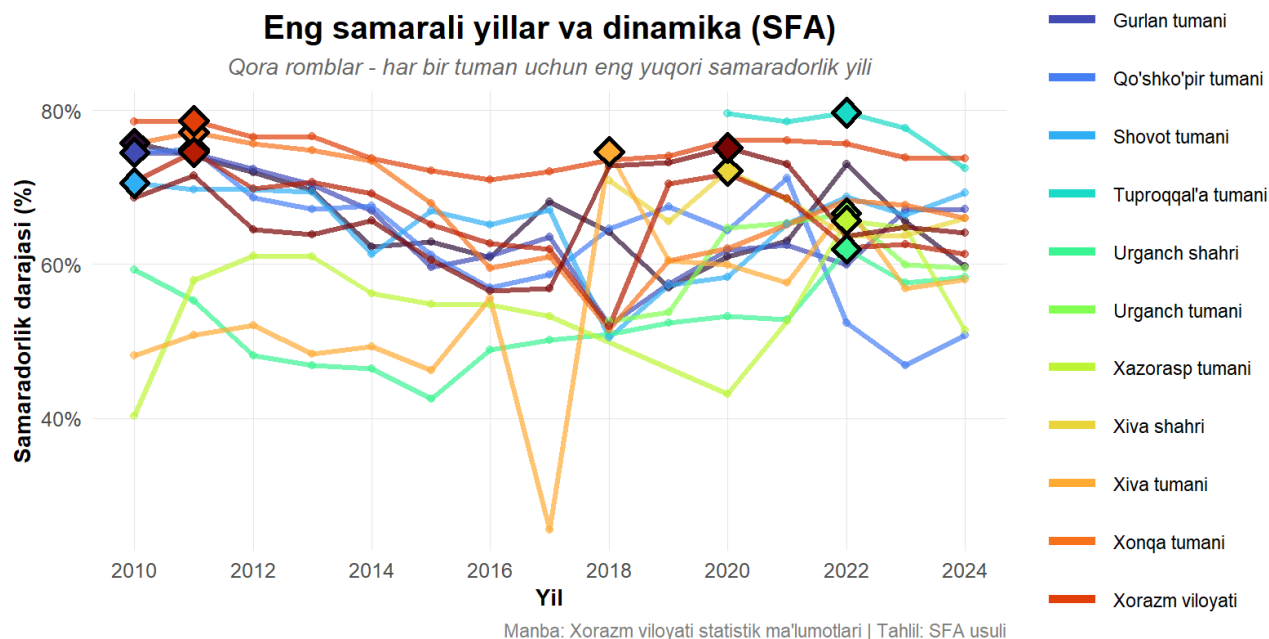
Xiva shahri so'nggi yillarda "tez tiklanish" namunasi sifatida e'tiborga loyiqdir. 2018-yilda 12,3 foiz yo'qotish kuzatilganiga qaramay, 2019–2020-yillar oralig'ida u tezda tiklanib, o'z tarixiy maksimal samaradorlik darajasiga yaqinlashgan. Bu holat shahar iqtisodiyotining tashqi zarbalarga nisbatan yuqori moslashuvchanligini va tiklanish salohiyatining kuchliligini ko'rsatadi.

Xiva tumani esa "sekin tiklanish" holatini namoyon etmoqda. 2018-yildagi halokatli 48,9 foizlik tushishdan so'ng, u hali ham to'liq tiklana olmagan. 2024-yilda tuman samaradorligi 64,6 foizni tashkil etgan bo'lib, bu 2017-yildagi 74,6 foizlik natijadan ancha past. Bu holat tuman iqtisodiyotining inqirozdan chiqish jarayoni sust kechayotganini, ishlab chiqarish samaradorligini tiklash uchun tizimli choralar zarurligini bildiradi.

Bog'ot tumani esa "tiklanmaslik" holatida qolmoqda. U 2010 yildan beri o'z tarixiy maksimal samaradorlik darajasi — 75,7 foizga — qayta erisha olmagan. Shu davrdan beri tuman iqtisodiy faoliyatida izchil pasayish kuzatilib, ishlab chiqarish samaradorligi turg'unlik bosqichida qolmoqda. Bu holat tuman iqtisodiy tuzilmasida jiddiy modernizatsiya, boshqaruvni qayta ko'rib chiqish va ishlab chiqarish resurslarini samaraliroq yo'naltirish zarurligini anglatadi.

Mazkur kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, Xorazm viloyatining tumanlari samaradorlik barqarorligi bo'yicha keskin farqlanadi: ayrimlari tez tiklana oladigan, boshqalari esa uzoq muddatli turg'unlikka yuz tutgan hududlardir. Bu esa viloyat darajasida differensial iqtisodiy yondashuvni, ya'ni har bir tumanning o'ziga xos rivojlanish modeliga mos tarzda strategik rejalashtirishni talab etadi.

2-Rasm. Eng samarali yillar va dinamika (SFA)

Ikkinchi rasmda har bir hududning eng yuqori samaradorlik yillari qora romblar bilan belgilangan bo'lib, bu vizual tahlil Xorazm viloyatidagi eksport samaradorligining vaqt bo'yicha dinamikasini va hududlar o'rtasidagi farqlarni aniq namoyon etadi. Grafik tahlil natijalariga ko'ra, ikki asosiy klaster aniqlangan: 2010–2011 yillardagi dastlabki cho'qqi davri va 2020–2022-yillardagi zamonaviy o'sish bosqichi.

2010–2011-yillar klasteriga yetti hudud — Bog'ot, Gurlan, Shovot, Xonqa, Qo'shko'pir, Yangiariq tumanlari va Xorazm viloyatining o'zi kiradi. Ularning barchasi tahlil boshlangan dastlabki yillarda maksimal samaradorlikka erishgan. Bu shuni anglatadiki, so'nggi o'n uch-to'rt yil ichida ushbu tumanlar o'z tarixiy yutuqlar darajasiga qayta erisha olmagan. 2010–2011-yillardagi iqtisodiy sharoitlar eksport samaradorligi uchun optimal bo'lgan, ehtimol, bu davrda tashqi talab barqaror, investitsion faollik yuqori, boshqaruv mexanizmlari esa nisbatan samarali bo'lgan. Shuningdek, hozirgi iqtisodiy siyosat o'sha davrdagi muvaffaqiyat omillarini yetarlicha hisobga olmayotgan bo'lishi mumkin.

2020–2022-yillar klasteri besh hududni — Tuproqqal'a tumani, Urganch tumani, Xazorasp tumani, Urganch shahri va Yangibozor tumanini — o'z ichiga oladi. Ushbu tumanlar so'nggi yillarda eng yuqori samaradorlik darajasiga erishgan bo'lib, ular zamonaviy o'sish bosqichida ekanligini bildiradi. Bu hududlar yangi iqtisodiy imkoniyatlardan faol foydalanmoqda va kelgusida yanada yuqori natijalarga erishish potentsialiga ega.

Grafikda alohida e'tiborga loyiq holatlar ham kuzatiladi. Xiva tumani 2017–2018 yillar oralig'ida halokatli tushish bilan ajralib turadi: samaradorlik atigi bir yil ichida 74,6 foizdan 25,7 foizgacha kamaygan, ya'ni deyarli uch baravar qisqargan. Bu o'zgarish tahlilning eng dramatik nuqtasi bo'lib, chuqur iqtisodiy tahlilni talab qiladi. Ushbu holat boshqa tumanlar uchun ogohlantiruvchi signal sifatida qaralishi lozim, chunki u iqtisodiy siyosatdagi keskin o'zgarishlar yoki tashqi bozor sharoitlarining salbiy ta'sirini aks ettiradi.

Tuproqqal'a tumani esa grafikda doimiy lider sifatida namoyon bo'ladi. Uning chizig'i — turkuaz rang bilan ifodalangan — grafigining yuqori qismida joylashgan va 2020–2022-yillarda 80 foiz atrofida barqaror samaradorlikni saqlab qolgan. 2022-yilda joylashgan qora romb (79,7%) butun viloyat bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichni ifodalaydi. Bu natija tumanda izchil iqtisodiy siyosat, samarali boshqaruv va resurslardan optimal foydalanish tizimining mavjudligini tasdiqlaydi.

Urganch shahri esa doimiy past samaradorlik bilan ajralib turadi. Uning yashil chizig'i grafigining pastki qismida joylashib, butun davr davomida 40–60 foiz oralig'ida saqlangan. Hatto maksimal nuqtada, ya'ni 2022-yilda qora romb bilan belgilangan 62 foizlik natijada ham, shahar boshqa tumanlarning o'rtacha darajasidan past ko'rsatkichda qolmoqda.

Grafik tahlilning umumiy naqshlari ham muhim xulosalarni beradi. 2015–2020 yillar oralig'ida "V-shakl" tendensiyasi kuzatilgan: aksariyat chiziqlar dastlab pasaygan, keyinchalik esa tiklanish bosqichiga o'tgan. Bu

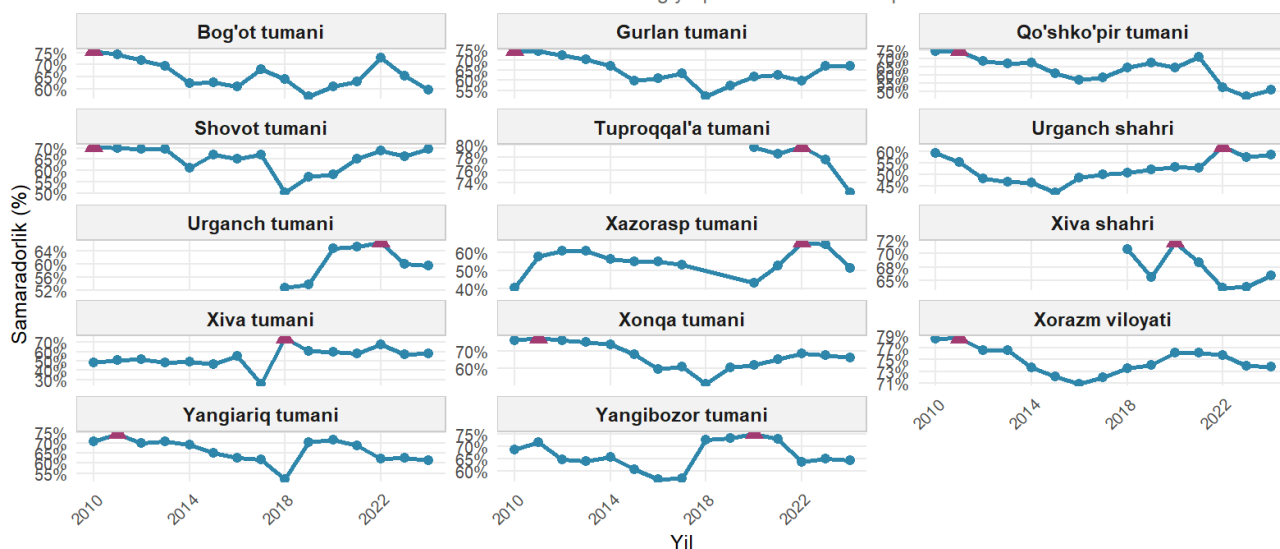
holat iqtisodiy tsikllarning tabiiy harakatini va tizimli islohotlarning natijasini ifodalaydi. 2020-yildan keyin esa “divergensiya” tendensiyasi kuchaygan — ayrim hududlar, masalan, Tuproqqal’a, yuqori samaradorlikni saqlab qolgan bo’lsa, boshqalari, xususan Qo’shko’pir tumani, keskin pasaygan. Bu farqlanish viloyatda yagona siyosiy yondashuv emas, balki har bir hududning o’ziga xos sharoitiga moslashtirilgan strategiyalar zarurligini ko’rsatadi.

Eng xavotirli holatlardan biri — “konvergensiya yo’qligi”dir. Grafikdan ko’rinib turibdiki, past samaradorlikka ega hududlar yuqori samarali tumanlarga yaqinlashmayapti, aksincha, farq yanada kengayib bormoqda. Bu esa hududiy nomutanosiblikning kuchayishidan darak beradi va iqtisodiy rivojlanishda differensial siyosat zarurligini ta’kidlaydi.

Turli rangli romblar strategik jihatdan alohida ahamiyatga ega, chunki ular har bir hududning “oltin standarti”ni — erishilgan eng yuqori samaradorlik nuqtasini — bildiradi. Ular orqali har bir tuman o’z tarixiy imkoniyat chegarasini bilishi, unga qayta erishish yoki undan oshib o’tish strategiyasini ishlab chiqishi mumkin. Shu bois, quyidagi savollar viloyat darajasida strategik tahlil uchun asos bo’lib xizmat qiladi: 2010–2011- yillarda qanday omillar muvaffaqiyat keltirgan? Tuproqqal’a tumani 2022-yilda qanday omillar hisobiga yuqori natijaga erishgan? Nima sababdan ko’pchilik tumanlar o’z rekord darajalarini tiklay olmayapti? Ushbu savollarga javob topish Xorazm viloyati eksport samaradorligini oshirish strategiyasining markaziy yo’nalishini belgilab beradi.

Tumanlar bo’yicha samaradorlik dinamikasi (alohida)

Pushti uchburchaklar - eng yuqori samaradorlik nuqtalari

Manba: Xorazm viloyati statistik ma'lumotlari

3-Rasm. Tumanlar bo'yicha samaradorlik dinamikasi

Uchinchi rasmda Xorazm viloyati tumanlarining texnik samaradorlik dinamikasi alohida kichik grafiklarda tasvirlangan bo'lib, bu yondashuv har bir hududning o'ziga xos rivojlanish profilini aniqroq tahlil qilish imkonini beradi. Grafikdagi pushti uchburchaklar har bir hudud uchun maksimal samaradorlik nuqtalarini belgilab, vaqt davomida qanday o'zgarishlar yuz berganini ko'rsatadi.

Tahlil natijasida tumanlar samaradorlik profilari bo'yicha to'rtta guruhga ajratilgan. Birinchi guruh — barqaror yuqori samaradorlikka ega hududlardir. Tuproqqal'a tumani bu guruhning yetakchisi sifatida ajralib turadi. 2017-yildan boshlab u 75–80 foizlik yuqori diapazonda barqaror samaradorlikni saqlab qolgan. 2022-yilda 79,7 foiz ko'rsatkich bilan viloyat miqyosida rekord natijani qayd etgan. Uning grafigida deyarli tekis, yuqori darajada joylashgan chiziq kuzatiladi, bu ideal barqarorlik modelini ifodalaydi. Xorazm viloyatining o'zi ham shu toifaga kiradi: u 71–79 foizlik diapazonda harakatlanib, 2011 yilda 78,6 foizlik pik natijaga erishgan, so'nggi yillarda esa 73–75 foiz atrofida barqarorlikni saqlagan. Bu viloyat darajasida iqtisodiy boshqaruvning izchil va samarali amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

Ikkinchi guruh — doimiy tebranishlarga ega hududlar. Bog'ot tumani bunga eng yaqqol misoldir. 2010-yilda 75,7 foizlik yuqori ko'rsatkichdan boshlab, u keyingi yillarda uzluksiz pasayishlar bilan ajralib turadi. Tahlil davrida 9 marotaba pasayish qayd etilgan bo'lib, bu uni eng beqaror hudud sifatida ko'rsatadi. Qo'shko'pir tumani ham shunga o'xshash dinamikani namoyon etadi: dastlab 2010–2011-yillarda 75 foiz atrofidagi yuqori daraja, keyin esa asta-sekin pasayish, 2019-yilda qisqa muddatli ko'tarilish (73,8 foiz), so'ngra 2020–2024 yillarda yana pasayish va hozirda 60 foiz atrofida barqarorlashish kuzatilgan. Shovot tumani esa 2010- yildagi

70,6 foizlik pikdan so'ng keskin tushgan, 2017–2019 yillarda 50–56 foizlik past nuqtalarga yetgan, keyingi yillarda esa qisman tiklanish kuzatilgan bo'lsa-da, u hanuz o'z tarixiy maksimumiga qayta erisha olmagan.

Uchinchi guruh — keskin o'zgarishlar guruhi. Bu toifaga eng avvalo Xiva tumani kiradi. Uning grafigidagi 2017- yildagi 74,6 foizdan 2018 yilda 25,7 foizgacha keskin tushish kuzatilgan — bu butun tahlil davridagi eng dramatik holatdir. Keyinchalik tuman asta-sekin tiklana boshlagan, biroq 2024 -yilga kelib ham 64,6 foizlik daraja bilan 2017- yilgi ko'rsatkichdan 10 foiz punkt pastda qolmoqda. Xiva shahri ham o'zgaruvchan dinamikaga ega: 2017 -yilgacha past (40–50 foiz) samaradorlik kuzatilgan, 2017–2019- yillarda keskin o'sish boshlangan, 2020 yilda 72,1 foizlik yuqori natijaga erishilgan, biroq 2024 -yilga kelib u yana 66,5 foizga pasaygan. Bu holat shahar iqtisodiyotining tashqi va ichki omillarga juda sezgir ekanini bildiradi.

To'rtinchi guruh — o'sish bosqichidagi hududlardir. Urganch tumani bunga tipik misoldir: u 2010–2017 yillar oralig'ida past (40–55 foiz) samaradorlik ko'rsatkichlarini saqlagan, ammo 2018 yildan boshlab izchil o'sishni boshlagan va 2022-yilda 66,6 foiz bilan tarixiy maksimumga erishgan. Urganch shahri ham shunga o'xshash yo'nalishda rivojlangan: u butun davr davomida eng past natijalarni qayd etib kelgan, biroq 2017 yildan keyin sekin o'sish boshlangan va 2022 yilda 62 foizlik rekord qayd etilgan. Xazorasp tumani esa uzoq yillar past (45–55 foiz) diapazonda bo'lgan, ammo 2022 yilda 65,7 foizlik keskin sakrash kuzatilgan, bu esa hududda yangi iqtisodiy imkoniyatlar paydo bo'lganini ko'rsatadi.

Trend chiziqlarining umumiy tahlili shuni ko'rsatadiki, besh tuman — Bog'ot, Qo'shko'pir, Shovot, Gurlan va Yangiariq — pasayish tendensiyasiga ega. Ularning grafiklari 2010–2011 yillardagi yuqori darajadan boshlab 2024 yilga tomon izchil pastga harakatlanadi. Bu holat mazkur hududlarda tizimli muammolar, resurslardan samarasiz foydalanish yoki boshqaruvdagi sustlik mavjudligini anglatadi. Uchta hudud — Urganch tumani, Urganch shahri va Xazorasp tumani — esa o'sish trendini namoyon etmoqda; ularning 2024 yilgi ko'rsatkichlari 2010 yilgi darajadan yuqori bo'lib, bu ijobiy iqtisodiy dinamikaning shakllanganidan dalolat beradi. Qolgan olti hudud — Tuproqqal'a, Xorazm viloyati, Xonqa, Yangibozor, Xiva shahri va Xiva tumani — nisbatan barqaror tendensiyaning ko'rsatadi, ularning grafigidagi keskin o'zgarishlar kuzatilmaydi, umumiy samaradorlik darajasi esa asosan o'rtacha darajada saqlanib qolgan.

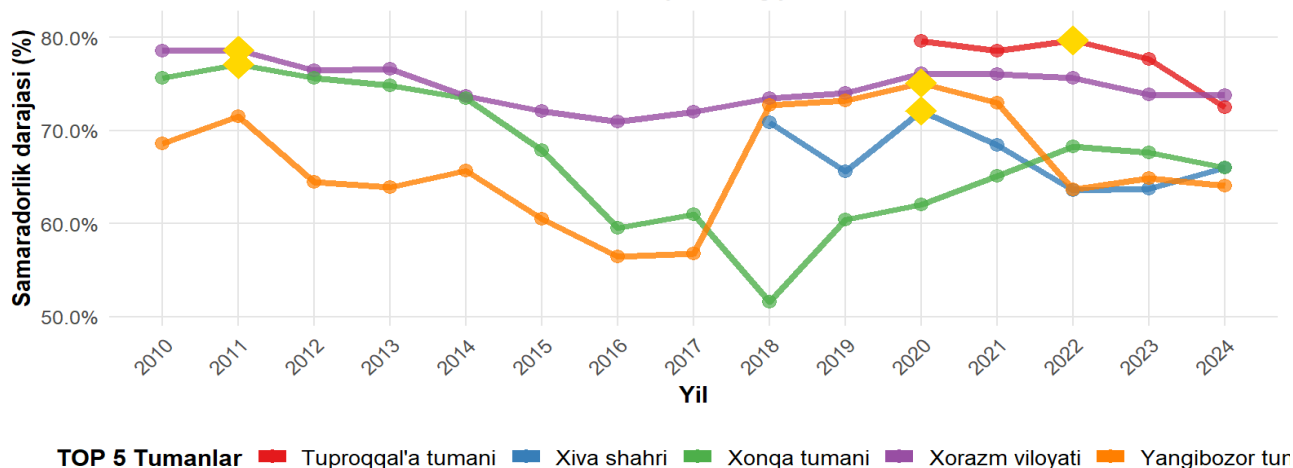
Pushti uchburchaklarning joylashuvi ham tarixiy bosqichlarni ifodalaydi. 2010–2011 yillarda sakkizta hudud — Bog'ot, Gurlan, Shovot, Qo'shko'pir, Yangiariq, Xonqa, Yangibozor va Xorazm viloyati — o'zining "oltin davri"ni boshdan kechirgan. 2017–2020 yillarda esa Xiva tumani (2018) va Xiva shahri (2020) islohotlar davrida maksimal natijalarga erishgan. So'nggi bosqich — 2022–2024 yillar — to'rtta hudud: Tuproqqal'a, Urganch tumani, Xazorasp tumani va Urganch shahrini qamrab oladi. Bu hududlar hozirda o'sish fazasida bo'lib, ularning samaradorlik ko'rsatkichlari tarixiy maksimal darajalariga yaqinlashgan.

Ushbu tahlil Xorazm viloyatida ikki xil rivojlanish yo'lini ko'rsatadi: bir guruh tumanlar o'z tarixiy yutuqlarini tiklash uchun kurashmoqda, ikkinchi guruh esa yangi o'sish davrini boshlagan. Shu bois, har bir tuman uchun alohida strategik yondashuv ishlab chiqish, mavjud kuchli tomonlardan samarali foydalanish va sust rivojlanayotgan hududlar uchun qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Bu taqsimot shuni ko'rsatadiki, viloyatda ikki tip rivojlanish yo'li mavjud: bir guruh tarixiy darajani tiklashga urinmoqda, ikkinchi guruh yangi yutuqlarga erishmoqda.

ENG SAMARALI 5 TA TUMAN

O'rtacha samaradorlik bo'yicha eng yaxshi ko'rsatkichlar

Oltin romblar - maksimal samaradorlik nuqtalari

4-Rasm. Eng samarali 5 ta tuman

To'rtinchi rasm eng samarali besh hududning vaqt bo'yicha dinamikasini jamlab, ularning nafaqat o'rtacha darajalari, balki tebranish amplitudalari kesimida ham sezilarli tafovutlar borligini ko'rsatadi. Masshtablar turlicha: Tuproqqal'a tumani chizig'i odatda 70–80 foiz oralig'ida harakatlanib, barqaror yuqori profilni saqlaydi; Urganch shahrida diapazon 45–65 foiz atrofida bo'lib, pastroq darajadagi, biroq nisbatan izchil yo'nalishni ifodalaydi; Xiva tumani esa 25–75 foiz kabi eng keng diapazonda tebranadi, bu esa beqarorlikning yuqoriligini va riskning kattaligini anglatadi. Mazkur vizualizatsiya umumiy xulosani mustahkamlaydi: investitsiyalar eksport samaradorligiga ijobiy, ishsizlik esa salbiy ta'sir ko'rsatadi; hududlar kesimidagi tahlil esa sezilarli hududiy farqlanishni ochib beradi. Dinamika chizig'lari ko'plab tumanlarda tarixiy samaradorlik darajasini tiklash potentsiali mavjudligini bildiradi. Grafikdagi naqshlar 2010–2011 va 2020–2022-yillarni alohida klasterlar sifatida ajratib, viloyat ichida divergensiya jarayonining kuchayganini tasdiqlaydi; individual dinamika esa uch tipik profilni aniqlaydi: barqaror yuqori ko'rsatkichlarga ega, doimiy tebranuvchi va o'sish fazasiga kirgan hududlar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot natijalari Xorazm viloyati tumanlarining eksport samaradorligini aniqlashda Stochastic Frontier Analysis (SFA) usuli qo'llanilishi iqtisodiy tahlil uchun samarali yondashuv ekanini ko'rsatdi. Model natijalari asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi eksport hajmini sezilarli darajada oshiruvchi omil ekanini, ishsizlik esa aksincha, eksport salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Bu holat ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologiyalarni yangilash hamda mehnat bozoridagi faol ishtirokni rag'batlantirish eksportning barqaror o'sishida muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

Tumanlar bo'yicha o'tkazilgan tahlil natijasida hududlar o'rtasida samaradorlikning sezilarli darajada farqlanishi aniqlangan. Tuproqqal'a tumani yuqori samaradorlik ko'rsatkichlari bilan ajralib turib, viloyat uchun namunaviy hudud sifatida baholandi. Aksincha, Urganch shahri, Xazorasp va Xiva tumanlari past samaradorlik natijalarini namoyish etdi, bu esa resurslardan foydalanish va ishlab chiqarish boshqaruvi samaradorligini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Vaqt bo'yicha dinamik tahlil samaradorlikning 2010–2016-yillarda pasayganini, 2018 yildan esa izchil tiklanish jarayoni boshlanganini aniqladi. 2020–2022-yillar pandemiya sharoitiga qaramay, ko'plab tumanlar uchun o'sish bosqichi bo'lib xizmat qilgan. Shuningdek, 2017–2018-yillardagi keskin pasayishlar iqtisodiyotda tizimli o'zgarishlar yoki tashqi sharoitlarning bevosita ta'sirini aks ettirgani qayd etildi.

Hududlar bo'yicha o'rtacha samaradorlik 63,7 foizni tashkil etdi, bu esa mavjud resurslardan to'liq foydalanish orqali eksport hajmini 57 foizgacha oshirish imkoniyati mavjudligini bildiradi. Grafik tahlil esa viloyatda divergensiya — ya'ni hududlar o'rtasidagi tafovutlarning kengayib borayotganini ko'rsatdi. Kuchli tumanlar (masalan, Tuproqqal'a va Xorazm viloyati) yuqori samaradorlikni saqlab qolgan bo'lsa, zaif tumanlar (Bog'ot, Qo'shko'pir, Urganch shahri) bu ko'rsatkichdan tobora uzoqlashmoqda.

Tahlil yakunida viloyat tumanlari uchta asosiy rivojlanish tipiga ajratildi: barqaror yuqori samarali hududlar (Tuproqqal'a, Xorazm viloyati), doimiy tebranishlarga ega hududlar (Bog'ot, Qo'shko'pir, Shovot) hamda o'sish fazasiga kirgan tumanlar (Urganch tumani, Xazorasp). Ushbu tasnif viloyat darajasida differensial iqtisodiy siyosat ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot Xorazm viloyatida eksport samaradorligini oshirish uchun resurslardan oqilona foydalanish, innovatsion investitsiyalarni kengaytirish, mehnat bozorini faollashtirish va har bir hudud uchun individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish zarurligini asoslab berdi. Shu yo'l bilan viloyatning eksport salohiyatini barqaror va uzoq muddatli o'sishga yo'naltirish mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar ro'yxati

1. Cornwell, C., & Schmidt, P. (2008). Stochastic Frontier Analysis and Efficiency Estimation (pp. 697–726). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-75892-1_21
2. Analisis Pengukuran Tingkat Efisiensi Perusahaan Menggunakan Metode Stochastic Frontier Analysis (SFA). (2023). <https://doi.org/10.29313/bcss.v3i2.8369>
3. Suyanto, S. (2012). Stochastic Production Frontier: Framework and Development. 5(2), 88. <https://doi.org/10.24123/JSH.V5I2.686>
4. Kim, T., & Lee, S. H. (2023). Analysis of Production Efficiency in Food Manufacturing Companies. Nong-Eopgyeongjeon-Gu. <https://doi.org/10.24997/kjae.2023.64.4.1>
5. Baten, Md. A., Kamil, A. A., & Haque, M. A. (2009). Modeling technical inefficiencies effects in a stochastic frontier production function for panel data. African Journal of Agricultural Research, 4(12), 1374–1382. <https://doi.org/10.5897/AJAR.9000492>
6. Baldwin, M.A. (2003) Patient Advocacy: A Concept Analysis. Nursing Standard, 17, 33-39. <http://dx.doi.org/10.7748/ns2003.02.17.21.33.c3338>
7. Bergeaud, Antonin & Aghion, Philippe & Gigout-Magiorani, Timothée & Lequien, Matthieu & Melitz, Marc J, 2024. "Exporting Ideas: Knowledge Flows from Expanding Trade in Goods," CEPR Discussion Papers 19260, C.E.P.R. Discussion Papers.

8. Andrew B. Bernard & J. Bradford Jensen & Stephen J. Redding & Peter K. Schott, 2007. "Firms in International Trade," *Journal of Economic Perspectives*, American Economic Association, vol. 21(3), pages 105-130, Summer.
9. Farrell, T. (2008). 'Here is the Book, Go and Teach the Class': ELT Practicum Support. *RELC Journal*, 39, 226-241. <https://doi.org/10.1177/00336888208092186>
10. Chang-Tai Hsieh & Peter J. Klenow, 2009. "Misallocation and Manufacturing TFP in China and India," *The Quarterly Journal of Economics*, President and Fellows of Harvard College, vol. 124(4), pages 1403-1448.
11. Jonathan Eaton & Marcela Eslava & David Jenkins & C. J. Krizan & James Tybout, 2021. "A Search and Learning Model of Export Dynamics," Working Papers 21-17, Center for Economic Studies, U.S. Census Bureau.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>